

Capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități intelectuale și a persoanelor cu probleme de sănătate mintală

În Uniunea Europeană (UE) trăiesc aproximativ 80 de milioane de persoane cu dizabilități. În cazul multora dintre acestea, capacitatea lor juridică a fost limitată sau eliminată, ceea ce le-a împiedicat să trăiască independent și să ia decizii legate de viața lor.

Convenția Organizației Națiunilor Unite (ONU) privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD) marchează o schimbare de paradigmă în modul în care este conceptualizată dizabilitatea. Convenția consideră persoanele cu dizabilități ca fiind deținătoare de drepturi, în mod egal, cu celelalte persoane și plasează individul în centrul tuturor deciziilor care îl afectează. O astfel de abordare a dizabilității, bazată pe drepturi, are implicații profunde pentru legislația privind capacitatea juridică și punerea în aplicare a acesteia.

Ce este capacitatea juridică?

Capacitatea juridică a fost definită ca și capacitatea unei persoane de a lua decizii legale valabile și de a încheia relații contractuale cu caracter obligatoriu. Persoana care o deține devine subiect de drept și, în consecință, titulară de drepturi și obligații legale. Capacitatea juridică este în mod special importantă deoarece afectează toate domeniile vieții, cum ar fi alegerea domiciliului, alegerea partenerului de viață și încheierea unei căsătorii, semnarea unui contract individual de muncă sau exprimarea unui vot. CDPD tratează capacitatea juridică la articolul 12 cu privire la „Recunoașterea egală în fața legii”.

„Trebuie să se evidențieze caracterul central al [articolului 12 din CDPD] în structura Convenției și valoarea sa indispensabilă în vederea obținerii a numeroase altor drepturi.”

Consiliul pentru Drepturile Omului al Adunării Generale a Națiunilor Unite (2009), Studiu tematic al Biroului Înalțului Comisar al Organizației Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului privind creșterea gradului de cunoaștere și înțelegere a Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități

Contextul politic

Odată cu ratificarea ei de către UE, CDPD a devenit parte a ordinii juridice a UE, creând obligații legale în domeniile care țin de competențele Uniunii. Restricțiile asupra capacității juridice ridică probleme de discriminare și egalitate, care sunt principii protejate în baza dreptului UE.

Principalele documente de politică ale UE reflectă rolul coordonator pe care îl pot deține instituțiile UE în domeniul capacității juridice. Strategia europeană 2010–2020 pentru persoanele cu dizabilități menționează că: „Acțiunea UE va sprijini și va completa politicile și programele naționale de promovare a egalității, încurajând, de exemplu, statele membre să-și adapteze legislația internă privind capacitatea juridică în conformitate cu CDPD.” În 2008, Grupul UE la nivel înalt pentru persoanele cu dizabilități a evidențiat punerea în aplicare a articolului 12 drept o „provocare comună” care trebuie abordată; de asemenea, a subliniat importanța schimbului de experiențe privind modul optim de punere în aplicare a CDPD.

Pentru a sprijini punerea în aplicare a CDPD, Agenția pentru drepturile fundamentale a Uniunii Europene (FRA) a analizat standardele internaționale și naționale privind capacitatea juridică a persoanelor cu probleme de sănătate mintală și a persoanelor cu dizabilități intelectuale. Agenția a completat această analiză cu constatările provenite din cercetările bazate pe interviurile realizate în rândul persoanelor cu dizabilități.

Contextul juridic

Dreptul unei persoane de a fi recunoscută în mod egal în fața legii este un principiu îndelung consacrat în domeniul drepturilor omului, fiind reflectat atât în cadrele juridice naționale cât și cele internaționale.

Organizația Națiunilor Unite

Articolul 12 din CDPD recunoaște faptul că persoanele cu dizabilități „se bucură de capacitate juridică la același nivel ca și alte persoane, în toate aspectele vieții” și că dizabilitatea în sine nu justifică privarea de capacitatea juridică. Această prevedere a generat o schimbare semnificativă în ceea ce privește modul de abordare a capacității juridice, permițând persoanelor cu dizabilități să preia controlul asupra vieții lor.

„Comitetul [CDPD] recomandă [...] trecerea de la un proces decizional prin substituție la un proces decizional asistat, care respectă autonomia, voința și preferințele individului [...]”

Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități (2012), Observații de încheiere cu privire la Ungaria

Consiliul European

Standardele Consiliului European, adoptate înainte de CDPD, permit limitarea capacității juridice în cazurile în care sunt îndeplinite anumite condiții și sunt instituite anumite garanții. Cu toate acestea, simpla existență a unei dizabilități nu justifică privarea de capacitatea juridică. Orice limitare trebuie să fie atât adaptată la situația individului, cât și proporțională cu nevoile acestuia.

Statele membre ale UE

Intrarea în vigoare a CDPD a generat discuții pe marginea cadrelor juridice actuale care reglementează capacitatea juridică în statele membre ale UE. Statele membre ale UE care au ratificat CDPD se pot confrunta cu diverse impedimente în formularea legislației lor naționale menită să permită adoptarea de măsuri decizionale asistate, sau cu alte cuvinte, măsuri care să respecte autonomia, voința și preferințele unei persoane. Numărul de state membre aflate în curs de reformare a legislației privind capacitatea juridică ilustrează schimbările fundamentale impuse de CDPD.

Constatările FRA arată că legile actuale privind capacitatea juridică în statele membre ale UE au câteva trăsături în comun. Aproape toate statele membre prevăd ca, pentru a limita capacitatea juridică a unui individ, dizabilitatea intelectuală sau problema de sănătate mintală trebuie să se îmbine cu un al doilea criteriu, acela legat de „incapacitatea” persoanei de a-și gestiona singură viața. În mod normal, în urma unei decizii privind incapacitatea juridică a unei persoane, este numit un tutore. Legislația națională din toate statele membre ale UE permite contestarea deciziei de privare a unei persoane de capacitatea juridică și de numire a unui tutore, deși în mai multe state membre persoana în cauză nu poate iniția un recurs sau participa activ la aceste proceduri.

Experiențe personale

Interviurile luate de FRA persoanelor cu probleme de sănătate mintală și persoanelor cu dizabilități intelectuale subliniază influența pe care legislația privind capacitatea juridică o poate avea asupra vieții de zi cu zi a persoanelor cu dizabilități. Participanții care și-au pierdut capacitatea juridică aveau în comun un sentiment de neputință.

„Au făcut-o pe la spatele meu, chiar dacă din punct de vedere juridic, nu aveau voie.” (Bărbat, 69 de ani)

Odată numit un tutore, respondenții își exprimau frustrarea față de restricțiile asupra capacității lor de a lua decizii singuri.

„Sunt sub tutelă completă. [...] Din această cauză, nu pot vota și nici nu ne putem căsători.” (Bărbat, 53 de ani)

Cu toate acestea, foarte puțini au contestat decizia de privare de capacitatea lor juridică sau de schimbare a tutorelui acestora.

„Judecătorul a spus că dacă aș face recurs, ar avea loc o inspecție de reexaminare, urmată de mai multe audieri în instanță. Aceasta este o mare povară psihologică pentru mine.” (Femeie, 36 de ani)

Calea de urmat în viitor

Aceste constatări reprezintă dovezi valoroase de care statele membre ale UE pot ține seama în procesul lor de armonizare a cadrelor juridice naționale cu cerințele CDPD. În conformitate cu CDPD, acest proces ar trebui să implice în mod activ persoanele cu dizabilități prin intermediul organizațiilor reprezentative ale acestora.

Consecințele restricțiilor asupra capacității juridice descrise de intervievați subliniază importanța de a dezvolta modele bazate pe un proces decizional asistat, care să promoveze independența și autonomia persoanelor cu dizabilități în conformitate cu CDPD.

Informații suplimentare:

O prezentare generală a activităților FRA cu privire la persoanele cu dizabilități este disponibilă la: <http://fra.europa.eu/en/theme/people-disabilities>

Raportul privind *Legal capacity of persons with intellectual disabilities and persons with mental health problems* (Capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități intelectuale și a persoanelor cu probleme de sănătate mintală) este disponibil la: <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/legal-capacity-persons-intellectual-disabilities-and-persons-mental-health-problems>

E-mail: disability@fra.europa.eu